

VÄRDEBESKRIVNING

Område av riksintresse för naturvård i Hallands län

Datum: 2023-04-14

Områdesnummer: NRO 13 012

Områdesnamn: Ätradalen-Högvadsån

Kommun: Falkenberg

Tyngdpunktskoordinat (N, E): 6329775, 358813 (SWEREF 99 TM)

Area: 3 567 ha

Naturgeografisk region: 10 S. Hallands kustland och 11 Sydsvenska höglandets västdel

Regionindelning för sjöar och vattendrag: Avrinningsområde 103, Ätran

Agrara kulturlandskapsregioner: 2 Sydsvenska odlingsbygder och 5 Sydsvenska höglandets skogsbygder

Landskapsformer: Sprickdalslandskap (strukturpräglad landskap), kullig terräng med relativ höjd 20-50 m, bergkullslätt

Riksvärde:

Vattendrag		Fauna
Sjö		Flora
		Fauna
Geovetenskap	Källa	
Odlingslandskap	Naturbetesmark	Flora
	Äng	Flora
Skog	Ädellövskog	Flora
		Fauna

Värdebeskrivning: Ätradalen-Högvadsån är ett synnerligen värdefullt avsnitt av brytningszonen mellan den halländska kustslätten och sydsvenska höglandet. Området har stora geovetenskapliga värden och en särpräglad topografi. Växt- och djurlivet är rikt med ett flertal hotade eller sårbara biotoper och arter.

Ätran och Högvadsån hyser en ursprunglig laxstam och är västkustens främsta reproduktionsområde för lax. I vattendragen finns även flodpärlmussla (EN), äkta målarmussla (NT), havsnejonöga (EN) och ål (CR) samt ytterligare en lång rad krävande arter i bottenfaunan. Högvadsån kan, tillsammans med Fylleån i Halmstads kommun, anses vara det mest värdefulla vattendraget ur bottenfaunasynpunkt i länet. Längs vattendragen häckar känsliga fågelarter som är knutna till vattendrag. I biflödena Hjärtaredsån, Skärshultaån och del av

Fageredsån finns reproduktionsområden för bland annat lax och en artrik bottenfauna med mycket höga naturvärden.

Längs Ätran, norr om Vessigebro, ligger Höstena källa som är en värdefull springkälla eller artesisk källa.

Vid Flähult, söder om Hjärtaredssjön, finns representativa naturbetesmarker med sötvattenstrandäng, öppen hagmark och annan träd- och buskbärande hage. Här återfinns art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter som slättergubbe (VU) och stagg. På sötvattenstrandängarna påträffas den rödlistade klockgentianan (EN).

En rad värdefulla nyckelbiotoper med många rödlistade arter ingår i riksintresseobjektet, främst utmed vattendragen och Hjärtaredssjön. En koncentration av mycket värdefulla skogliga nyckelbiotoper ligger mellan Nydala och Floastad, med naturreservatet Sumpafallen i centrum. I området förekommer gammal ekskog (även med rik kärlväxtflora), bokskog, bergbranter och källpåverkade alsumpskogar. En rad rödlistade arter, främst lavar och mossor, har registrerats i detta område. I anslutning till Hjärtaredssjön finns gamla trädbevuxna inägomarker (västra sidan) och gamla bokskogar (östra sidan), vilka hyser en mängd rödlistade lavar. På sötvattensstrandängar vid sjön finns värdefull kärlväxtflora. I den nordöstra delen av riksintresseområdet, vid Lia, finns ett kluster av nyckelbiotoper intill Högvadsån.

Huvudkriterier: A, C, D

Förutsättningar för bevarande: Högvadsån bevaras med god vattenkvalitet, bland annat genom fortsatt kalkning. Ätran bevaras med god vattenkvalitet. Fria vandringsvägar för fisk och övrig fauna bibehålls och förbättras i vattendragen. Åtgärder vidtas för att förbättra spridningsmöjligheten för naturvårdsintressanta arter i vattendragen. Kraftbolagen tillämpar ekologiska regleringar i vattenkraftverken för att mildra de negativa effekterna på biota. Den värdefulla bottenfaunan och den genuina laxstammen bevaras i båda vattendragen. Lövskogsklädda kantzoner samt skyddszoner mot åkermark bevaras. Ekologiskt funktionella skyddszoner kring vattendragen bevaras.

Naturvärden inom riksintressets vattendrag påverkas i hög grad av vad som sker i strandzonen och i uppströms belägna vattenområden såsom tillkommande små biflöden och diken. På vissa platser kan nya lövskogsklädda kantzoner samt skyddszoner mot åkermark kring vattendraget behöva skapas och konnektiviteten mellan olika bestånd av flodpärlmussla förbättras.

Vattendragens värden kan påverkas negativt av exempelvis bebyggelseexploatering och annan exploatering, vägdragning, ledningsdragning, tåktverksamhet, utfyllnad, dagvatten, avloppsvatten, vattenreglering, vattenavledning, kulvertering eller förändring av vattendragens hydrologi, sträckning eller bottenprofil, vandringshinder, vattenuttag, skogsbruk och då särskilt skogsavverkning, dikning, markberedning och plantering av gran i vattendragens närområde, borttagning av strandnära träd och buskar, tillförsel av organiska gifter, tillförsel av näringsämnen, försurning, tungmetallnedfall eller

utsläpp, överfiske, inplantering av främmande arter och fiskstammar, invasiva främmande arter, slitage och störningar från friluftsliv, klimatförändringar.

För odlingslandskapet är fortsatt jordbruk, ängsbruk, naturvårdsinriktad betesdrift och skötsel av landskapselement förutsättningar för bevarandet av området värden. Det är även restaurering av igenvuxna ängar och naturbetesmarker. Att Höstena källa bevaras och att de ur naturvärdessynpunkt mest värdefulla skogsområdena skyddas som naturreservat är ytterligare förutsättningar för bevarandet av området värden.

Värden i odlingslandskapet och skogsområden kan påverkas negativt av bland annat bebyggelseexploatering och annan exploatering, vägdragning, ledningsdragning, luftledning, täktverksamhet, skogsbruk, minskad eller upphört ängsbruk/betesdrift, skogsplantering på ängsmarker och betesmarker, skogsplantering på jordbruksmark, energiskogsodling, intensiv växtodling, spridning av gifter eller gödselmedel, igenväxning, slitage och störningar från friluftsliv, invasiva främmande arter, klimatförändringar.

Säkerställande: Naturreservat inom riksintresseområdet är Påvadalen, Uvbjär, Sumpafallen, Floastad. Reservatsbildning pågår i ett område vid Hjärtaredssjön samt utvidgning av reservatet Uvbjär.

I Hjärtaredssjön finns fågelskyddsområden.

Källtorps våtmarker (SE0510134) är utpekade som Natura 2000-område enligt Fågeldirektivet. Ätran (SE0510185), Högvadsån (SE0510115), Kyrkobacka (SE0510182) och Sumpafallen (SE0510046) är utpekade Natura 2000-områden enligt Art- och habitatdirektivet.

Områdets huvuddrag: Ätradalen-Högvadsån ligger i brytningszonen mellan den halländska kustslätten och sydsvenska höglandet. Kustslätten skjuter här in som en bred dalgång i nord-sydlig riktning i höglandet. Ätran och Högvadsån når dalgången via smala sprickdalar och flyter samman vid Ätrafors. Från Svarträ och söderut slingrar åarna fram, omgivna av ett storslaget, böljande jordbrukslandskap med lövskogklädda bergkullar och djupt nerskurna, slingrande biflöden. I Högvadsån vid Sumpa finns en särskilt vacker forssträcka med flera fall. Ätran är starkt reglerad genom dammen vid Ätrafors.

Berggrunden består främst av gnejser och går i dagen på de restberg som ofta höjer sig med branta sluttningar ett femtiotal meter över omgivande jordbruksmarker. Stora mängder isälvsediment har avlagrats i form av deltan och åsar. Då huvuddelen av området ligger under högsta kustlinjen (HK ligger vid ca 70 m ö h) är isälvsavlagringarna dock ofta överlagrade av strand- och bottenbildningar av lera, sand och mo. Dessutom har avlagringarna utsatts för omfattande svallningsprocesser. Större delen av området utgörs av ett variationsrikt jordbrukslandskap med stort inslag av lövskog, framför allt ekskog. På restbergen finns oftast en tydlig zonerings med lundartade ekskogar med inslag av hassel och andra ädla lövträd vid foten. Uppåt sluttningarna övergår skogen i en mer lågvuxen krattskog av bergek. Utmed Högvadsån och Ätran finns rikliga bestånd av safsa. Ätran är av växtgeografiskt intresse bland

annat genom att gråalen följer Ätran åt sydväst nästan ändra fram till Falkenberg. Naturliga förekomster av gråal saknas för övrigt i länet.

Ätran och Högvadsån hyser en ursprunglig laxstam och är västkustens främsta reproduktionsområde för lax. I åarna finns även havsöring. Laxbeståndet i Ätran har bedömts ha risk för nedsatt reproduktionskapacitet baserat på elfiskedata från åren 2017-2021 (*Ahlbeck Bergendahl, I. och Staveley, T., 2022*).

Högvadsån med biflöden och omgivande marker har mycket högt naturvärde. Ån har många värdefulla strömsträckor som är av betydelse för lax, havsnejonöga, flodpärlmussla och övrig bottenfauna. Vid Sumpafallen finns mäktiga forsar som skapar värdefulla livsmiljöer. Hela 26 rödlistade och 86 regionalt intressanta arter har observerats i vattendraget eller dess närhet (*Länsstyrelsen i Hallands län, 2018*). Det naturvårdsintressanta arterna är fördelade på många olika organismgrupper som fåglar, mossor, lavar, kärlväxter, fiskar, och flera grupper av ryggradslösa, bottenlevande djur. Antalet sländor som observerats är särskilt anmärkningsvärt. Sländorna utgör nästan en tredjedel av arterna. Strömstare, forsärta, kungsfiskare (VU) och drillsnäppa (NT) är beroende av vattendraget och häckar i området. Andra arter av särskild betydelse är lax (genuin stam), flodpärlmussla (EN) (länets största bestånd), havsnejonöga (EN), öring (havsvandrande) och utter (NT). Ål (CR) finns också i vattendragen. De viktigaste lekbottnarna för lax och havsnejonöga finns i Högvadsån upp till Lia-dammen. Havsnejonöga kan dock inte ta sig längre upp än till vattenkraftverket i Nydala. Flodpärlmussla finns i Högvadsån nedströms Lia och ända ut i Ätran samt i biflödena Stockån, Hjärtaredsån och Musån.

Högvadsån är reglerad. Uppströms riksintresseområdet, vid Ödegårdets kraftverk och Strömma kraftverk, råder nolltappning. Nolltappningens påverkan på riksintresseområdet behöver utredas. Vattennivån har vid torrperioder varit mycket låg i huvudfåran nedströms Lia och på vissa platser har flodpärlmusslan bara precis varit täckt av vatten (*Länsstyrelsen i Hallands län, 2018*). Vid lågvatten och värme täcks musslorna av fintrådiga alger som kan försvåra överlevnad och rekrytering. Värme och torra med låg vattennivå eller torrläggning som följd utgör ett stort hot mot musslorna i ån. Det finns två anlagda kraftverk i Högvadsåns huvudfåra som dämmer in områden inom riksintresset, ett vid Nydala och ett vid Lia. Vid dessa kraftverk är passagemöjligheten begränsad. Indämningen påverkar nedvandrande smolt negativt då de riskerar att bli uppätta. På de platser där man nu har indämningar fanns det tidigare strömsträckor som utgjorde lämpliga leksträckor för lax.

Sveriges största bestånd av atlantisk vildlax finns i Ätran och laxstammen är naturlig. Bevarandevärdet för denna laxstam är stort eftersom den odlade laxen idag dominerar i många andra vattendrag. Ingen utsättning av odlad lax sker i Ätran. Ätran utgör ett nationellt indexvattendrag, vars syfte bland annat är att öka kunskapen om de kvarvarande vilda laxbestånden. Utöver lax förekommer exempelvis havsvandrande sik, ål (CR), havsnejonöga (EN) och flodnejonöga. Totalt har 30 fiskarter registrerats i avrinningsområdet, vilket är hög artrikedom även i nationellt perspektiv. Både huvudfåran och ett flertal biflöden, främst Högvadsån, har en mycket artrik bottenfauna och fågelliv med höga naturvärden. I Ätrons huvudfåra finns en av mycket få kända förekomster i

Sverige av nattsländan *Setodes punctatus* och i biflödet Högvadsån, Hjärtaredsån, Lillån-Svartrå, Stockån, Musån och vid Herting i huvudfåran förekommer flodpärlmussla (EN). Även äkta målarmussla (NT) finns i Ätran. (*Länsstyrelsen i Hallands län*, 2013)

Ätrafors kraftverk, 26 km från mynningen, utgör ett definitivt hinder för laxens utbredning i Ätran. Reproduktion av vildlax sker huvudsakligen i Högvadsån, men också i Ätrons huvudfåra och i andra större biflöden som Lillån och Vinån. Lekbottnar av stor betydelse i huvudfåran är koncentrerade till den ca 7 km långa sträckan mellan Vessigebro och Ätrafors. Dessa är några av de få längre strömsträckorna med laxproduktion som finns kvar bland de stora vattendragen på västkusten. Nedströms Hertings kraftverk finns också strömsträckor där laxen leker och växer upp. (*Länsstyrelsen i Hallands län*, 2013)

Djurlivet är även i övrigt rikt i området. I de frodiga lövskogarna är fågellivet rikt med till exempel näktergal och härmsångare.

Norr om Vessigebro finner man Höstena källa, en springkälla ute på plan åkermark, ca 100 meter från Ätran. Källan ligger i ett flackt område med lera som underlagras av vattenförande sediment. Vattnet avleds i ett dike ut till Ätran och flödet är uppskattat till 3-10 m/s. Tidigare fanns här tre källor men två är numera igenlagda.

I de norra delarna av riksintresseområdet ligger Hjärtaredssjön, en långsmal sjö omgiven av betesmarker och lövskogar. Höga botaniska värden finns i och omkring sjön. Här finns bland annat klotgräs (VU), flotagräs (VU) och flytsäv (NT). Vid Flähult, som ligger strax söder om Hjärtaredssjön, finns representativa naturbetesmarker med sötvattenstrandäng, öppen hagmark och annan träd- och buskbärande hage. Här återfinns art- och individrika växtsamhällen med hävdgynnade arter som klockgentiana (VU), slättergubbe (VU) och stagg.

Hag- och ängsmarker med kalkgynnad flora finns på flera ställen inom riksintresseområdet.

Utmed vattendragen och vissa biflöden finns ett antal skogliga nyckelbiotoper som omfattas av riksintresset. Särskilt kan nämnas områdena kring Hjärtaredssjön och vid Lia, där det finns värdefulla ädellövskogar med många hotade arter (främst lavar, mossor och snäckor) i nyckelbiotoper. Särskilt kan nämnas de rödlistade lavarna gråblå skinnlav *Leptogium cyanescens* (EN), liten ädellav (EN), vedspik *Calicium abietinum* (VU) och läderlappslav *Collema nigrescens* (VU). I Sumpfallen finns bland annat brynia *Bryhnia scabrida* och örslav *Hypotrachyna revoluta*. I de ektominerade skogarna mellan Floastad och Nydala påträffas bland annat arterna almlav *Gyalecta ulmi* (VU), stor knopplav *Mycobilimbia pilularis*, mussellav *Normandina pulchella* och gryinig lundlav *Bacidia biatorina*. I rikare bergbranter, som vid Uvbjär, finns förekomster av bland annat blåsippa, skogsbingel och svartbräken.

Söder om Vessigebro ligger Påvadalen, som är en djupt nerskuren bäckravin med lövblandskog av bland annat ask och alm, och frodig örtvegetation. Påvadalen har länge varit en gynnsam plats för många arter av mossor och lavar.

Under sensvåren finner man vitsippor, svalört, majsmörblomma och vårlök. Almen har drabbats av almsjuka och många av träden har dött vilket antagligen kommer leda till en förändring av växtligheten i dalen framöver.

Anmärkningar: Områden inom riksintresset som ingår i naturvårdsprogram i Falkenbergs kommun är Ätrands dalgång (17), Påvadalen (29), Stockån (45), Högvadsåns dalgång (52), Hjärtaredsåns dalgång (75), Fageredsån (76), Skärshultaån (78).

Påvadalen utgör klass 1 område enligt våtmarksinventeringen, VMI ID 05C3B01.

Området berör område av riksintresse för friluftsliv FN 9 Ätran-Högvadsån samt område av riksintresse för kulturmiljövård, KN 19 Ätradalen och KN 21 Falkenbergs innerstad.

Ingår i länsstyrelsens program för bevarande av natur- och kulturvärden i odlingslandskapet (objekt 82-57 Hjärtaredssjön och 82-86 Asige-Ätradalen-Högvadsån, (*Länsstyrelsen i Hallands län 1994*).

Referenser:

- Ahlbeck Bergendahl, I. och Staveley, T.* 2022. Sveriges nationella rapport till arbetsgruppen för Atlantlax (WGNAS) gällande 2021 års datainsamling. Sveriges lantbruksuniversitet Institutionen för akvatiska resurser.
- Carserud L.* 1997. Geologiska sevärdheter i Halland. Geodeon 1997. Sverige. PM 1508.
- Fiskeriverket*, beslut 1988-04-11 rörande Områden av riksintresse för yrkesfisket, områden av särskilt intresse för fritidsfisket samt områden av särskilt intresse avseende stammar av fisk.
- Georgsson, K. Et al.*, 1977. Hallands flora. ISBN 91-972863-0-3.
- Johansson, C.* 1968. Översiktlig grusinventering i Falkenbergs kommunblock. Länsstyrelsen.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 1977. Natur i Hallands län.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 1984. Inventering av våtmarker i Hallands län. Meddelande 1985:1.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 1988. Områden av riksintresse för naturvård - Hallands län.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 1989: Ängs- och hagmarker i Falkenbergs kommun. Länsstyrelsen 1989:11. Halmstad.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 1994: Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. Meddelande 1994:11. *Länsstyrelsen i Hallands län.* 1996. Inventering av skogliga nyckelbiotoper inom naturskyddade områden i Hallands län 1995. Del 2. Norra länsdelen. Meddelande 1996:10.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 2000. Bottenfaunaundersökningar i Hallands län 2000. Uppföljning av försurnings- och kalkningseffekter vid 58 vattendragslokaler. Meddelande 2000:18.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 2001. Inventering av mossor i halländska naturreservat. Sumpafallen och Virsehätt. Meddelande 2001:10.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 2007. Flodpärlmussla i Hallands län 2004 – En översiktlig inventering. Meddelande 2007:16.

- Länsstyrelsen i Hallands län.* 2013: Bevarandeplan för Ätran.
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 2018: Bevarandeplan för Natura 2000-området Högvadsån
- Länsstyrelsen i Hallands län.* 2020. Bottenfauna i Hallands län 2020 – Biologisk uppföljning i kalkade vatten. Meddelande 2020:20.
- Naturvårdsverket.* 1982. Urskogar. Inventering av urskogsartade områden i
- Naturvårdsverket.* 1985. PMK: På vakt i naturen. Monitor 1985.
- Påsse, T.,* 1988: Beskrivning till jordartskartan Varberg SO/ Ullared SV. Sveriges geologiska undersökning, ser. Ae nr 86.